

1994 – en oversigt

Af Poul Juul Foss

Kirken, kulturen og medierne

»Kirkens synliggørelse« er der blevet talt meget om. For nogle et positivt ladet udtryk. For andre et negativt. Usynlig er kirken efter udbredt, traditionel luthersk opfattelse. Kun hørlig og synlig gennem ordets forkyndelse og sakramenternes rette forvaltning. Men det synspunkt forekommer mange nutidige kredse for snævert eller for verdensfjernt. Kirken skal forpligte sig konkret, hedder det. Derfor ser vi kirkelig aktivitet, af nogle kaldet aktivisme, på en række felter af social og politisk, omend ikke partipolitisk art. Eller man kan fra kirkelig-økumenisk side mene, at vel er Guds rige usynligt, men det viser sig for os i synlige tegn i en synlig menighed med et synligt embede. (Rektor Gerhard Pedersen: Porvoodokumentet og bispeembedet. Præsteforeningens Blad. 1994/42, s.852 (s.845-852)). Men som empirisk størrelse er kirkeapparatet jo under alle omstændigheder synligt i folket! I denne oversigt vil jeg betragte årets offentlige debat i den danske kirke. Jeg vil ikke glemme, at blandt de mange udtalelser lå der mere eller mindre klart en forståelse af kristendommens væsen. Og hvad undersøgelsen især vil sigte på er arten og diskussionen om kirkens synliggørelse. For det var – efter min vurdering – det centrale emne i 1994 for kirkens folk.

Stofmængden for vores undersøgelse er overvældende. Ikke således at forstå, at kristelige, kirkelige og teologiske synspunkter direkte tegnede den offentlige debat. Studer bare mere seriøse aviser som Berlingske Tidende, Politiken og Information med flere. DRs TV 1 og de øvrige stationer havde heller ingen glories at pudse i så henseende. Nok synes etiske og religiøse spørgsmål at optage stigende spalteplass og sendetid, men en tilsvarende optagethed af folkekirkens evangelisk-lutherske grundlag forekom ikke signifikant blandt folk som flest; derimod oplevede man en tydelig interesse for fænomener som astrologi og alskens spiritualitet.

Kløften mellem kirken og de mange kulturelle trendsættere var åbenlys. Vel blev der bygget broer mellem kultur og kristendom, når det gjaldt folkekirken, medens frikirkerne syntes at leve deres eget introverte liv og højst søgte relationer til andre kirkesamfund blandt andet gen-

nem medlemskab i Det Økumeniske Fællessråd. Men skal vi tale om en debat om kristne spørgsmål i Danmark, var det alene folkekirken og grupperinger omkring den, der skrev dagsordenen. Alligevel må vi vedgå, at der i litteraturen og debatten i 1994 ingen Kaj Munk var at se, i kirkemusikken ingen Thomas Laub og i den bildende kunst ingen Joakim Skovgaard. Men mødtes kirke og kultur, og det skete da, kom der i 1994 spændende ting frem, som når Naja Salto lavede gobeliner til Holmens kirke i København. Eller når digteren Ole Wivel nok engang kastede sig ud i en diskussion om forholdet mellem den bildende kunst på den ene side og kirken og teologien på den anden side, og brugte andre forfattere og K.E. Løgstrup som støtter for sine udogmatiske og spændende synspunkter. (OW: Sandhedens udtryk i kirke og kunst, Herning, 1994). Som aktiv kirkemand kan man også glæde sig over, at km Birthe Weiss kort efter sin tiltræden meldte ud med et klart engagement i folkekirkens kulturelle værdier. (Kirkebladet Skovshoved Avis, nr. 41, november 1994).

Men man må nok give dr.phil. Hans Hauge ret i, at »*Kirken er langt mere interesseret i kulturen end kulturen er i kirken.* » (HH: Efteruddannelse i samfundsmæssigt lys: At leve med kravet fra det moderne samfund. Prf.Bl. 1994/49, s.1007 (s.1001-1009)).

Og så er vi alligevel i ærlighedens navn forpligtede på ikke at male et billede monokromt i sort. For kirkens folk var da af og til i stand til at oplade røsten, så at den hørtes ud over de kirkelige kredse. Jeg tænker ikke så meget på forfatteren og præsten Johannes Møllehave. Derimod bør man rette blikket på Kristeligt Dagblad og DRs kirkelige programmer. I denne oversigt vil KD som i de foregående blive hyppigt citeret. I mange år gjaldt bladet som et talerør for Indre Mission, men har trods et beskedent oplagstal (14000 abonnenter) vundet stigende agtelse og gehør. Dog ikke hos alle. TV-manden m.m. Niels Højlund, hvis kirkelige engagement ikke kan anfægtes, gav KD en »opsang«: »KD er blevet de kristeliges avis, de kirkeliges avis. Den er blevet menighedsrådsmedlemmernes avis. Eller præsternes avis. Eller organisationsfolkernes.« (KD 250294). Ja, det er KD *også*, og som sådan opleves den avis som nærmest uundværlig. Hermed er ikke postuleret, at andre daglige udgivelser er uden relevans for den aktuelle kirkehistorie. Kirkeligt stof får også sin plads i hadefulde udgydelser i Ekstrabladet og i arrogante kronikker i Politiken. Iøvrigt synes pressen rimeligt velvillig med at give kirkefolk spalteleads.

Glemmes må ikke de mange periodica. Det gamle hæderkronede Dansk Teologisk Tidsskrift, Fønix, Kritisk Forum, Hymnologiske Meddelelser, og andre fornemme sager. Ligeledes udsendte kirkelig-socialt orga-

nisationer og Ydre Missionsselskaber af og til læseværdige publikationer.

I kirkelige kredse var man heller ikke uvidende om de elektroniske mediers betydning. Kristne lokalradioer skyder op rundt i landet, ligesom man kan zappe til kristelige TV-udsendelser. En påskønnet indsats ydes af DRs kirkelige medarbejdere, hvor navnlig pastor Mogens Hansen står som frontfigur.

Alt i alt må man notere, at selvom man ikke besøger kirkens gudstjenester eller deltager i diverse kristelige aktiviteter, er der kilder nok til en studie af kirkens liv, og så har vi endda ikke nævnt statistiske indberetninger og sociologiske undersøgelser og analyser. Hvorfor ikke? Fordi denne artikel vil søge at indkredse aspekter, som kan overses i tallenes parade; beskæftigelsen med cirkulærer og lovkomplekser vil indrømmes knap så fremtrædende en plads som i tidligere årsoversigter. Helt glemme sådanne sager vil vi ikke, og opmærksomheden bør for iagttageren af dansk kirkeliv også være rettet mod de forandringer, der er sket i styrelsen af kirken gennem de senere år, ligesom jeg tilslutter mig dr.theol. Viggo Mortensens bemærkninger: »Kirkeministeriets mere strømlinede administration hvor centralisering markedsføres som decentralisering; Menighedsrådsforeningens afgørende indflydelse og først og fremmest bispestillingens eller bispemødets voksende betydning og indflydelse.» (VM: Dsk. Kt. 22/94, s.338).

De tomme kirker?

Er der en religiøs vækkelse i folket? Nogle stillede sig skeptisk til den påstand, således sp., dr.theol. Jakob Wolf: »Postmodernismen er åben for alt, og hvorfor ikke lidt kristendom.» (Prf.Bl. 1994/17, s.355). Anderledes biskop Bertil Wiberg: »... vi oplever en åbenhed og fortrolighed om det at gå i kirke, som var ukendt for bare få år siden.» (Roskilde Stiftsblad 1994, nr.1, s.4). Og man læste, at socialforskningsinstituttet kunne dokumentere, at antallet af regelmæssige kirkegængere steg fra tre procent i 1987 til fem procent i 1993. (Ber.Tid. 221094).

Men en yndlingsfrase hos journalister har i årtier været, at de danske kirker stod gabende tomme, »og at der ikke er planer om at lukke nogen af dem« (Pol. 020494). Det sidste syntes nu at måtte tages cum grano salis. Under stor opmærksomhed tillagdes budgetprovsten i København Sten Wenzel-Pedersen et forslag om, at der i stiftet blev nedlagt femten kirker. (Ber.Tid. på forsiden 110394). Præsteforeningens formand, den

kommende biskop i Århus Kjeld Holm tilsluttede sig ideen om at bortskære kirker som et middel til at forbedre folkekirkens økonomi, så måtte Nationalmuseet overtage de overflødige, men bevaringsværdige bygninger. (Pol. 020494). I Dsk. Kt. begrundede SW-P sine overvejelser teologisk: Det gjaldt om at kirken besindede sig på sit egentlige formål og i den sammenhæng tænkte realistisk på de økonomiske muligheder. Således ville man styrke folkekirkens primære opgaver, nemlig at forkynde Guds ord, undervise i kristendom, eventuelt kritisere den verdslige offentlighed, og stå på vagt over for kræfter, der satte spørgsmålstegn ved det kristne menneskesyn. Men – de mange små, upraktiske, grimme kirker, de uigennemsigtige beslutningsprocesser, de diffuse målsætninger gav uklare signaler i tiden. (6/94, s.98-101).

Debatten accellererede til dagbladenes forsider, da spørgsmålet om folkekirkens driftsmidler, formue, indtægter, lønninger etc. blev inddraget i diskussionen. Biskop Erik Norman Svendsen mente, at problemet i København med hensyn til kirkeskatten lå i de store, historiske kirkebygninger. Km A.O. Andersen bemærkede: »Sognemenigheden kan sagtens leve uden Vor Frelzers kirketårn«. Iøvrigt anså ENS ikke lukninger for aktuelle, men påpegede, at en nøje overvågning af omkostningerne for byggeri m.m. var absolut påkrævet. På sin side ville km ikke lukke kirker, før han fik en indstilling fra stiftet. (Ber.Tid. 030494).

Samme søndag opnåede folkekirken at komme på Pol.s »spisesedler«: »Job-eksplosion i folkekirken«. (Og det i en personalenedskæringstid!). Iflg. bladet var der kommet 27% flere jobs i folkekirken. »Menighedsrådene har ført en noget liberal ansættelsespolitik«, udtalte Kjeld Holm.

Det spændende i denne debat var en udbredt erkendelse af, at folkekirkens kompetente organer måtte leve op til en rationel udnyttelse af de økonomiske ressourcer i nøje overensstemmelse med kirkens målsætning.

Megen folkekirkeromantik syntes at være en saga blot. Et hjertesuk lød fra en af folkekirkens ellers mest trofaste forsvarere Poul Dam. Hans bekymring gik ud på, at mange danskere havde den mening, at kirken skulle være »en udflydende religiøsitetens fremmede institution«. (PDs udgangspunkt var en gallupundersøgelse offentliggjort i Ber.Tid. 2220194). Nu var tidspunktet kommet, hvor kirke og stat for redelighedens skyld burde skilles, så kun de mennesker, der tilsluttede sig kirkens bekendelsesskrifter stod som medlemmer. Der forelå en »skæbnesvanger forløjethed« med de manges holdning og folketingsflertalles manglende troskab med kirkens basis. (KD 280194).

I en skarp kritik af folkekirken i Pol.s kronik samme dag plæderede sp. Torben Gudmand-Høyer for det diamentralt modsatte synspunkt. Folkekirken skulle ikke blande sig i om mennesker troede på »reinkarnation eller andre ugudelige og ukristelige lærdomme«. Kirken var stivnet dogmatisk. I folket gærede en åndelig søgen. Men kirken svigtede folket ved ikke at være sin egen tradition tro i fordums samklang med dansk tradition og kultur.

Kommunalbestyrelsesmedlem Torben K. Jensen fandt det urimeligt, at man nu kunne slette et medlem af folkekirken, sådan det var sket i januar 1994. »Det turde da være ret imod Jesu egen missionsbefaling, hvorefter man netop bliver pålagt, at få alle folkeslag i tale«. (Pol. 110194).

Biskop Johannes Johansen tog til genmæle med Poul Dam, som han beskyldte for at ville rense folkekirken for de ugudelige og skabe en ren kirke. Men staten og dens kirkeapparat og »den lille mands tro« var for JJ at se bedre egnet til at fastholde et fællesskab »end de kirkeligt-dogmatiske experters rene hænder« (KD 280294). Det tør nok siges, at J.J. var en af de få deltagere i debatten, som var lykkeligt ubekymret om folkekirkens nutidsvilkår.

Sp., lic.theol. Lisbet Foss afviste Torben K. Jensen. Jesu dåbsbefaling gjorde TKJ fuldstændig flad. Vist skulle kirke yde service, men det skete gennem forkyndelsen og »det er nu ikke det samme som at være servil og eller servicere folk i hoved og røv« (Pol. 131194). Eller som biskop Herluf Eriksen udtrykte det i et mere kirkeligt sprog: »rummeligheden har sine grænser...for at opretholde kirkens identitet som evangelisk-luthersk« (HE: Grænser for folkekirkens rummelighed. Haderslev Stiftsbog 1994, s.17 (s.9-18)).

Biskopperne

I ovenstående har vi antydnet det brogede i kirkens situation. Men hvem tegner firmaet? Gør biskopperne? I samlet flok? Svaret har ofte bredspektret gået ud på, at det gjorde de virkelig ikke. Et faktum var det imidlertid, at bispekollegiet i 1994 trådte frem på en måde, som ikke længe var set og dermed bidrog til at give tegningen af folkekirken mere kontur. En slags synliggørelse, som – måske – skyldtes sammensætningen af kollegiet, og endvidere kan hænge sammen med, at nogle sager gav biskopperne anledning til at demonstrere evne til at handle med is i maven, og i et enkelt tilfælde optræde myndigt i samlet flok. Endeligt er det selvk klart, at der efterhånden foreligger beslutningsprocesser,

som ikke kan afgøres på kun stiftsplan, men som kræver kirkeligt/biskoppeligt samarbejde som f.eks. økumeniske relationer og en institution som præstehøjskolen.

Men bispemødernes stigende indflydelse på dansk kirkeliv har også vakt usikkerhed, idet man har haft svært ved at gennemskue beslutningsprocesserne. Således udtalte sp. og bispekandidat i Helsingør stift C.C. Jessen iflg. KD på et valgmøde, at det var ikke godt »med hemmelige dagsordener« ved biskoppernes sammenkomster, og ved samme lejlighed polemiserede rektor og ligeledes bispekandidat Niels Thomsen mod en uklar kompetence i forbindelse med bispemøderne, der kunne udvikle sig til en slags synode uden folkelig islæt. (301194).

Hvad indebærer det danske bispeembede af myndighed? I Prf.Bl. publicerede universitetslektor Jørgen Stenbæk en afhandling om nævnte emne. (Bispeembedet i den evangelisk-lutherske danske folkekirke. 1994/6, s.113-125). Vi vil fyldigt referere den som en af årets væsentligste praktisk-teologiske indlæg og med relevans for nogle af de problemer, som bliver taget op i denne årssoversigt.

For JS var det afgørende, at biskoppen i lighed med alle præster var betroet prædikeembedet, og at biskoppens kald bestod i tilsynspligten med stiftets præster.

Bispeembedet i Danmark var afhængigt af en jus humanum-ordning, altså på en retspolitisk betinget, foranderlig ordning, som var overdraget ved menneskelig foranstaltning; dermed var der dog ikke tale om en indskrænkning af det almindelige præstedømmes ansvar for forkyndelsen, hvor der forelå en jus divinum-ordning.

JSs ærgerrighed var at definere bispeembedet retspolitisk og retsteologisk. Således hævdede han, at embedet ikke ud fra en retsteologisk betragtning kunne anbringes i en sækular forvaltningspyramide, idet forvaltningssystemet ikke havde andel i det almindelige præstedømme og følgelig ikke havde tilsynsret med de præstelige funktioner såsom forkyndelsen, sakramentsforvaltningen og sjælesorgen.

Biskoppen kunne ikke indgå i et forvaltningshierarki qua gejstlig tilsynsmand, idet han varetog ministerium verbi publicum på lige fod med stiftets præster. Forskellen mellem sognepræsten og biskoppen bestod i, at biskoppen var rite vocatus til en tilsynsmyndighed nemlig som valgt, udnævnt og indviet just til den funktion.

Ej heller varetog biskoppen sit embede i egenskab af teologisk fagmand, da retten til at dømme om læren ifølge luthersk tradition var enhver kristens sag.

Biskoppens tilsynsopgave betød »retsteologisk, at indretningen af til-

synseembedets praktiske funktioner...finder sted ved menneskelig foranstaltning«. Således indtog biskoppen som indehaver af prædikeembedet med overlokal tilsynspligt en plads i en jus divinum-ordning samtidig med, at han medvirkede til den praktiske ordning af folkekirkens anliggender. Og JS fastslog, at »folkekirkeordningen af retssteologiske grunde bør omfatte et sådant vanskeligt definerbart tilsynseembede«. Dette biskoppelige tilsyn var en støtte for såvel menighederne som præsterne. Et aktuelt problem var det om, biskopperne havde tid nok til deres specifikke opgave, eller om de ikke var administrativt overbebyrdet.

I samme ånd efterlyste sp. Kresten Drejergaard, der efterfulgte Kjeld Holm som formand for Præsteforeningen, en styrkelse af den gejstlige side af bispeembedet, ligesom han var opmærksom på biskoppernes voksende forvaltningsmæssige pligter. (KD 180594).

Den 17. maj vedtog folketinget énstemmigt kms »forslag til lov om ændring af lov om udnævnelse af biskopperne og om stiftsbåndsløsning«. Debatten om denne lov syntes ikke ved første behandling og overhovedet at optage mf.erne i overvældende grad. (Folketingstidende sp. 5190-94). Det nye ved loven er, at den foreskriver omvalg mellem de to kandidater, der har fået flest stemmer, såfremt ingen af kandidaterne har fået over 50% af stemmerne; endvidere fikseredes praksis med, at han/hun med de fleste stemmer bag sig får embedet, endvidere blev det bestemt, at bispevalg fandt sted ved urafstemning.

I Århus blev som nævnt Kjeld Holm biskop. Valgkampen blev udkæmpet mellem KH og provst Helge Quist Frandsen og docent, dr. theol. Jan Lindhardt. Dysten forekom umiddelbart fair. Det var ikke let at konstatere den store teologiske forskel mellem de tre kandidater, der alle meldte ud som grundtvigianere. At man med KH og JL stod over for moderne, debatskabende og mediebevidste skikkelser var evident; HQF repræsenterede en mere traditionel linje i folkekirken. (KDs tillæg om bispevalget 050294). Iøvrigt kom stemmetallene tæt på hinanden, idet KH blev valgt med 940 stemmer, HQF fik 878 stemmer, og JL 814 stemmer.

På Fyn »linede« man op til bispevalg i 1995. Samme år indsættes en ny biskop i Helsingør stift; her blev i dette efterår, ret forvirrende, opstillet seks kandidater; valget blev afholdt den 13. december 1994; efter de nye regler gik dr. theol. Viggo Mortensen og sognepræst i Helsingør Lise-Lotte Rebel videre til afstemningsrunde 2.

Biskoppernes synliggørelse viste sig også i medierne. »Statskirken i søgelyset«, hed således overskriften på en leder i Politiken 120194. Skribenten noterede, at folkekirken via biskopperne var ved at definere sin rummelighed snævrere, hvilket var dens ret; men at denne holdning

aktualiserede spørgsmålet om folkekirke og stat burde være så tæt forbundet som hidtil.

At tidens spørgsmål syntes at skubbe til gamle forestillinger også med hensyn til bispekollegiet, iagttog man i Dsk.Kt., hvor redaktøren, provst Lars Holm i en leder erindrede om, at professor Anders Pontoppidan Thyssen for år tilbage havde forudset et stærkt, samlet bispekollegium, »der ikke blot drak te sammen«, og, fortsatte LH: »det er sandsynligt...at konstellationerne i tiden gør det nødvendigt med en slags institutionalisering af bispemødet til andet end tedrinking« (1994/1, s.3).

Porvoo-dokumentet

I årets løb vakte det såkaldte Porvoo-dokument opmærksomhed. Det drejer sig om en fællesudtalelse fra 1992 formuleret i byen Järvänpää i Finland, af repræsentanter fra de skandinaviske og baltiske lutherske kirker samt fra de britiske og irske anglikanske kirker. Vedtagelsen blev fejret i Porvoo (Borgå). Dokumentets intention er en fuld gensidig anerkendelse af parternes embeder med stor vægtlæggen på det biskoppelige embede(»Bispeembedets apostolske succession understreger på en synlig og personlig måde hele Kirkens apostolske karakter« 46 C), ligesom man anderkender hinandens kirkelige handlinger og medlemsrettigheder. I det hele taget understreges kirkens synlighed. I 1995 vil de danske biskopper efter tilsigtet bred, folkelig debat tage stilling til, hvorvidt folkekirken kan tilslutte sig erklæringen. Den folkelige debat i menighedsråd og andre steder vil blive ikke så lidt hemmet af dokumentets meget pastorale og teologiske sprogbrug. (Porvoo-dokumentet blev udsendt i efteråret 1994 af de danske biskopper med forord og indledning). Tager biskopperne skridt til anerkendelse, (hvor ligger deres kompetence? er der blevet spurgt), må der ske justeringer af gældende love som f. eks. lov om medlemskab af folkekirken. Og her kommer folketetinget ind i billedet. Så får vi se, om vores mænd og kvinder på tingene som lovgivere vil fremme sagen; hvis »nej« risikerer folketetinget at indtage en synodal position indebærende ikke alene administrative men tillige teologiske beføjelser. Men indtil videre har km., folketetinget og tingets kirkeudvalg holdt lav profil, ikke utænkeligt på grund af problemets karakter og i forventning om yderligere information og debat. En undtagelse har været formanden for folketingets kirkeudvalg Birthe Rønn Hornbech, der meddelte, at hun som lovgiver og kirkeligt engageret ville sikre sig, at eventuelle lovforslag ikke ændrede folkekirkens ordning, hvilket hun mente, at der var en helt åbenlys fare for ved en accept af Porvoo. BRH havde en bunke skeptiske spørgsmål parat til mi-

nisteren i en given situation. F.eks. var hun usikker på, om der ikke var tale om et selvbestaltet initiativ, der ikke vedkom folkettinget. Hun spurgte, om dokumentet ikke ville være en spændetrøje for den udmærkede folkekirkeordning. Biskoppernes rolle i sagen fandt BRH uklar. Og skulle fremmede kirker have ret til at forpligte os på folkekirkens vegne? (BRH:Replik fra en lovgiver. Dsk. Kt. 24/94, s.368 – 371).

Fremkomsten af erklæringen vakte straks en livlig debat. De fleste indlæg afspejlede en behersket positiv stemning. Dog ikke alle indtog den holdning. For herværende iagttager syntes tonen efterhånden at virke mere reserveret. Det gjaldt blandt andre provst Leo Kamstrup Olesen, der havde haft en positiv forhåndsforventning, men blev slemt skuffet. Vedtagelsen af Porvoo ville for LKO at se betyde accept af »et økumenisk bekendelsesskrift«, der faktisk ville betyde en ny folkekirke. (KD 231194).

Vi vil se på et par markante debattørers synspunkter. Rektor Niels Thomsen leverede en indgående kritik af dokumentet som værende langt fra dansk og luthersk kirkeforståelse, embedssyn og forkyndelse. Han frygtede simpelthen, at en tilslutning ville gøre folkekirken til en bispeskirke i overensstemmelse med anglikansk embedsteologi og med dertil hørende konsekvenser, der gik ud over enheden i den danske kirke. (NT: Hvad står der i Porvooerklæringen? Prf. Bl. 1994/37, s.741-748).

En anden fremtrædende teolog, universitetslektor Niels Henrik Gregeren så anderledes på den sag : »vægten flyttes *bort fra* et formalistisk syn på kirkens apostolicitet: den ubrudte række af biskoper...og *hen til* et indholdsmæssigt synspunkt, nemlig evangeliets ubrudte forkyndelse for og iblandt kirkefolket«. Dokumentets modstandere fandt NHG blandt folk, der ikke betragtede embedet som indsat af Gud, og hos folk, der blot betragtede biskopperne som administrative embedsmænd -og kvinder på stiftsplan. (KD 290894). Ja, iflg.NHG forelå der et fremskridt for lutherdommen: »I evangelisk frihed fra al magisk tænkning kan lutherske kirker nu...liturgisk tydeliggøre deres egen iboende stræben efter at repræsentere »den hellige almindelige kirke« – på et bestemt sted og inden for en bestemt kirkeordnings rammer« (KD 061094).

Niels Thomsen hævdede nu, at NHG forbigik den kendsgerning, at Porvoo i vedtaget skikkelse var kirkeretligt og praktisk teologisk forpligtende med diskrepans fra de lutherske bekendelsesskrifter. NT rettede nok engang skytset med successionsideen i dokumentet, dens vægtlæggen på håndspålæggelse af andre kirkers biskopper (et sakramente, spurgte NT), ligesom han var betænkelig ved forestillingen om

en national og overnational kollegialitet, der eventuelt kunne medføre diskrimination af kvindelige gejstlige. (KD 111094).

NHG kunne ikke se, at dokumentet indebar de skrækelige, kirkeretslige konsekvenser, som postuleret af NT: Porvoo havde ikke en juridisk kontraktform, der hovmestererede underskriverne, men dokumentet respekterede de forskellige kirkesyn, såvel som liturgisk og organisatorisk egenart. (KD 191194). NT var fortsat betænkelig ved den planlagte gang mod kirkernes synlige enhed, en ide der adskilte Porvoo fra andre økumeniske erklæringer, der blot ville en bedre forståelse kirkerne imellem. (KD 271094). For NT at se ville en accept af Porvoo prioritere »ét kirkesyn og én embedsforståelse. Det er en indsnævring. Det advarer jeg imod« (Prf.BI.1994/45, s.926).

Efter et bispemøde i efteråret meddelte Bertil Wiberg, at biskopperne havde anmodet professorerne Jakob Balling, Theodor Jørgensen, Steffen Kjeldgaard-Pedersen og Peter Widmann om et responsum til drøftelsen af Porvoo. (KD 011194).

De højkirkelige

En for de højkirkelige og folkekirken som helhed vigtig sag har udspillet sig omkring Sct. Jacobs kirke i København. Sagens langvarige forløb er udførligt behandlet af Leo Kamstrup Olesen i Kirkehistoriske Samlinger 1988, 1990, 1992-oversigterne). Den stormomsuste pastor H.C.Christensen beklæder stadig sin stilling. Tidligere km. Torben Rechendorff gav sin mening herom til kende: »Biskoppen [Erik Norman Svendsen] bad for præstens liv. Jeg bøjede mig. Og det har jeg bitert fortrudt. Præsten skalter og valter videre« (KD 110194).

Forløbet virkede frustrerende på de højkirkelige. I det hele taget var man her betænkelig ved tendensen i samfund og kirke. Sp. H.O.Okkel opstillede ligefrem et aktionsprogram, der skulle tage kampen op mod »folkekirkens konformitetskrav«, for man måtte være parate til at bære et ansvar for folkekirken, så længe det var forsvarligt at blive inden for dens rammer. Fronten blev trukket op mod demokratisk styre i kirken, lighedsideologi, feministteologi, pluralisme, presset for velsignelse af homofile parforhold. Belæringen om de kirkelige værdier skulle kompromisløst styrkes, hvad der »også på længere sigt kan være af betydning, som martyriet altid har været det«. I første omgang syntes HOO altså ikke at imødesee martyrfølgelser, men hans udtalelser antydede ikke desto mindre en slags afsked med den folkekirke, som havde overgivet sig til »modernismen«. Som alternativer inden for folkekirkestrukturen pegede HOO på »fællesskaber, som er økonomisk uafhængi-

ge af de folkekirkelige magtstrukturer« (Reformatio, 1, 1994, s.16-20). Og sp. Bjørn Hansen, formand for det i medlemstal beskedne Fællesskabet Kirkelig Fornyelse opfordrede til, om nødvendigt at bruge tilkaldepræster eller benytte sig af retten til at danne valgmenigheder. »Og dan ny menighed ved hjælp af den sidste!« (Reformatio, 3, 1994, s.69).

Pol. fokuserede på de højkirkelige. En artikel den 27. februar 1994 bar overskriften »Katolsk spøgelse i folkekirken«. Her udtalte domprovst Arne Bugge, at de højkirkelige præster bevægede sig i en »farezone«, og selvom de ikke brød præsteløftet ej heller de kirkelige love, flirtede de ikke desto mindre med katolske ideer. Og Ekstrabladet havde i forvejen talt om »skabskatolikker« (220294).

AB var ikke tilfreds med den måde han var blevet refereret. Han havde villet konkretisere visse diskutabile spørgsmål, men at der skulle være tale om en embedsmæssig advarsel, som der efter ABs mening var lagt op til i Pol.s artikel var der overhovedet ikke basis for. (Reformatio, 3, 1993, s.82-83).

At den højkirkelige strømning ikke er en entydig størrelse, kom for dagen i en artikel af pastor Poul Ulsdal, en insidkender af bevægelsen, hvori fremlagdes forhold, som antagelig kunne give højkirkelighedens kritikere yderligere stof til overvejelser; det drejede sig om en sammenlutning af fem præster under betegnelsen Kristi Legemes Broderskab, med helt klare, romaniserende træk. (KD 210394).

Til de højkirkelige kan med en vis ret også regnes dele af den vidtforbredte karismatiske bevægelse med dens protest mod den etablerede kirke og med en søgen imod, hvad man regner for en mere oprindelig, mindre rationalistisk, ikke-liberalteologisk kristendomsform. Vi vil se nærmere på den sag længere fremme under alternative menighedsdannelser.

Luthersk Missionsforening

En bemærkelsesværdig konflikt mellem biskopperne og højrefløjen accelererede i løbet af året. Sagen drejede sig om Luthersk Missionforenings (LM) nadverssyn (se også hertil Leo Kamstrups Olesens kyndige gennemgang i oversigten for 1992).

LM er en 126-årig lægmandsforening inden for folkekirken. I modsætning til Indre Mission (IM) har den ikke været bredt synligt i kirkelivet. I lighed med frikirkerne har den levet sit eget liv i missionshuse og på egne skoler, ofte i skarp opposition til angiveligt vantro præster. Imidlertid har LMs særart ændret sig noget, idet en del præster og teologer har tilsluttet sig bevægelsen; det gælder navnlig folk med tilknyt-

ning til Dansk Bibel Institut og Menighedsfakultetet, akkurat som lektor Peter V. Legarth formulerede det: »Vi [Menighedsfakultetet] står i et nært åndeligt fællesskab med og har lært meget af den klare forkyndelse, der lyder her«. (MFs venneblad, februar, 1994). Det ikke videre præcise udtryk »fundamentalisme« hæftes ofte på LM; selv benytter man i LM-kredse som selvbetegnelse det lidet dækkende udtryk »bibel-troende«.

I november 1993 meddelte LM samtlige biskopper som et *fait accompli*, at foreningens delegeretforsamling havde truffet beslutning om som en mulighed fremover at afholde nadverfejring i LM kredse uden en præstelig ordinerets medvirken. I den forbindelse udsendte rigets tolv biskopper en fællesudtalelse. Bemærkelsesværdig er den biskoppelige endrægtighed. Vigtig er skrivelsen også derved, at den i en splittet tid sætter et klart teologisk syn på embedet og bekendelsen i den danske evangeliske-lutherske kirke og dermed tillige foretager en grænsemarkering. Brevet henviser til *Confessio Augustanas* artikel 14, hvori *rite vocatus* »forstås som en gennem folkekirkens ordination kaldet præst«. Biskoppernes konklusion lød: »Ved at holde frit nadversamvær i Luthersk Missionsforenings sammenhæng har man således løsrevet sig fra det biskoppelige embede og det kirkelige tilsyn. Trods Luthersk Missionsforenings egne påstande er der således tale om et klart brud med den danske evangelisk-lutherske folkekirke«. Endelig påpegedes det, at LM med det påtænkte skridt stillede sig på tværs af folkekirkens selvforståelse, som den var udtrykt i CAs artikler 5 og 7. (Missionsvennen 1/94, s.1).

I LMs kredse og delegeretforsamlingen havde der hersket en sporbar usikkerhed med at foretage noget, der lignede et traditionsbrud. Og da landsstyrelsen mødtes i begyndelsen af marts, rådede den til, at man undlod nadverfejring i missionshusene, så længe der var så meget røre om spørgsmålet. (MV 6/1994, s.3).

Biskoppernes brev afstedkom en række reaktioner. Kjeld Holm betegnede bispernes optræden som »dum – slet og ret«, men selv delte han ikke LMs nadversyn. (KD 220194). Niels Thomsen ærgrede sig over den biskoppelige skrivelse, vel kunne man tale om uorden, »Men folkekirken har hidtil kunnet leve med en høj grad af uorden« (KDs til-læg 251194). Biskop Olav C. Lindegaard opfordrede LM til at løbe linen ud og etablere valg-og frimenigheder. Kollegaen Georg Geil mente, at LM havde taget det første skridt til et skisma. (MV 1/94, s.1). Heller ikke LMs åndsfrænder jublede. Lektor Asger Chr. Højlund henviste med belæg til bibelsk og luthersk tradition, at der eksisterede en særlig tjeneste i menighederne, som alene måtte varetages af folk, der var kal-

det til netop dette embede. ACH var især betænkelig ved en LM-ide om et lokalt nadverudvalg; derved anbragte man forvaltningen »*ved siden af* den særlige ordets tjeneste« og styrede derved på kollisionskurs i kirkeforståelsen. Endvidere beklagede ACH, at LM ved egen nadverfejring brød samhørigheden med folkekirken. (KD 020294). I Indre Missions Tidende bakkede IMs formand, pastor K. Lindhardt Jensen fuld og helt op bag biskoppernes udtalelse. »Vi finder den rigtig og nødvendig« (nr. 4, 1994, s.2). Også daværende km. A.O.Andersen gik ind i debatten, idet han med henvisning til den kgl.anordning af 1953 afviste, at der kunne ske nadverfejring i LM-sammenhæng. (KD 220194).

De mest seriøse indlæg i den standende diskussion var sagtens en omfattende, stærkt polemisk redegørelse af lic.theol. Jørgen Glenthøj og et brev af 020394 fra LM til biskopperne. At JG, der står som en af højrefløjens fremmeste fortalere, følte sig foranlediget til at anvende en så bidende argumentation viser, at man i den lejr går på tværs af hinanden i vigtige spørgsmål. Iflg. JG fortav LM fakta, talte mod bedre vidende, vildledte sine egne, tog sig friheder, optrådte selvbestaltet, stillede folkekirkens struktur på prøve, viste i liturgien en skismatisk holdning, brugte snævre, formalistiske argumenter, benyttede sig af halve sandheder, fremførte uberettiget kritik, bagatelliserede biskoppelige udsagn, brød med enigheden i kirken, jonglerede med begreber, brugte skinargumentation, svigtede sin egen tradition, overordnede pragmatiske synspunkter, når det gjaldt eget bibelsyn og intenderede »Ved selvtægt og vildledning at opnå en frikirkelig status inden for folkekirken«. JG var faktisk dybt forarget over, at LMs ledelse kunne komme på den ide, at der kirkejuridisk set ikke var noget til hinder for nadvermøder i bevægelsens missionshuse, for biskopperne havde jo klart sagt fra. Retspraksis tolererede ikke disse samvær, men på grund af religionsfriheden i Danmark var de naturligvis ikke ulovlige; ikke desto mindre brød man med kirkens liturgi og lære, idet man gjorde nadveren til en foreningshandling »et nadvermøde« (Prf. Bl., 1994/3, s.41-54). I brevet til biskopperne stillede LMs landsstyrelse en lang række spørgsmål. Således ønskede man oplyst, hvad den biskoppelige udtalelse dækkede, når den talte om at sætte sig selv uden for »folkekirkens læreembede og orden«. LM mente at vide sig stående på et evangelisk-luthersk grundlag. Indtil dato havde foreningen varetaget sin funktion som en fri, kirkelig organisation inden for folkekirkens rammer og som sådan uden et biskoppeligt tilsyn. Ej heller fornemmede man, at den kongelige anordning af 1953 skulle tage hånd om de kirkelige organisationers selvstændige aktivitet. Man stillede også spørgsmålstegn ved biskoppernes anvendelse af CAs artikler 5 og 7.

Det mere end antydedes, at man selv betragtede kirken som de døbte troendes fællesskab med ordnet tjeneste, hvorimod biskopperne mere betonedede embedet og det organiserede kirkesamfund med en ydre ordning. Med hensyn til nadveren som »kirke-konstituerende nådemiddel« burde der efter LMs opfattelse tænkes på *communio sanctorum* markering over for ikke-troende og ikke på en kirkeorganisatorisk markering i forholdet til andre trossamfund. Ligeledes afvist anklagen for bekendelsesbrud, fordi LM kaldte nadverforvaltere i forsamlingerne; denne praksis ville ikke anfægte sognepræsternes embedsfunktion, men »inden for rammen af den folkekirkelige totalvirkelighed« burde der være plads for en kaldelse til »diverse opgaver« uden biskoppeligt tilsyn. (MV 5/1994, s.6-7).

LM lagde altså omsider op til en dialog med biskopperne. I en kort skrivelse fra bispemødet i april fastholdtes januarudtalelsen, men man erklærede sig rede til uformelle samtaler med LM. (MV 8/ 1994, s.1). Sådanne drøftelser blev optaget i efteråret. Bertil Wiberg oplyste, at samtalerne ikke havde rokket ved parternes standpunkter. Nu måtte LM selv drage konsekvenserne af deres nadversyn. Biskopperne ville ikke optræde som eksklusionskomite, men de fastholdt, at LM satte sig uden for det folkekirkelige fællesskab ved sine nadversammenkomster. (KD 011194).

Heller ikke LM følte anledning til at ændre standpunkt. Man savnede fra biskoppelig side en overbevisende argumentation ud fra bibelen, bekendelsen og kirkeretten. Som fri, folkekirkelig organisation fandt man det ikke rimeligt at skulle indordne sig biskoppernes grundsyn. (MV 21/1994, s.4).

Georg Geil, der havde deltaget i samtalerne med LM, leverede en personlig præget redegørelse for konflikten. For GG at se kunne det blive påkrævet, at en lokal sp i samråd med sin biskop tog en samtale med en nadverforvalter, »og at konsekvensen heraf er en situation, nadverforvalteren selv har fremkaldt«. Endvidere fastslog GG som sin opfattelse, at enhver fri, folkekirkelig forening måtte stå under det biskoppelige tilsyn i tilfælde af forkyndelse, der stred mod bibel og bekendelse. LMs nadveropfattelse betegnedes som spiritualistisk og dermed uluthersk. Det var også fejlagtigt af LM at indregne nadveren under diskutabile ceremonier. Og derved var man igang med at bryde kirkens ordinationsfællesskab, når man plæderede for egen nadverforvaltning. Nadveren var netop kirkekonstituerende. (KD 101194).

Alternative menighedsdannelser

Det var nu ikke bare i LM, at der kunne konstateres tendenser, der måtte tydes som en opløsning af det nære forhold til folkekirken i hvert fald i dens traditionelle skikkelse. Med den økumeniske bevægelse begyndte man at kende til »husmenigheder« her i landet, og disse nydannelser var på moden allerede i 1970'erne. Men i de sidste år er der opstået såkaldte »menighedsplantninger« (Om dette begreb henvises til Ole Skjerbæk Madsen: Frihed til at være kirke. Værløse, 1992, s.25-38). Dette fænomen er især kendt inden for pinsekirken og andre karismatiske menigheder, men har også fundet plads i folkekirkeligt regie. Disse initiativer har ofte som målgruppe haft personer, der savnede social nærhed. (Hertil artikel i Dawn Rapport, nr. 8, 1994, udgående fra en undersøgelse af Søren Roulund Nørgaard; noget upræcist tales om 151 nye menigheder eller menighedslignende fællesskaber i perioden 1987-93, hvor bl.a. er medregnet LM-kredse og mødepladser).

Men vi skal ikke overlade initiativerne til plantørerne, tværtom skal vi »sørge for at folkekirken bliver synlig...hvor der er brug for den«, skrev Verner Bruhn i Dsk. Ktk., 7/94, s.107.

Plantørerne er særligt aktive i »Forum for en Fri Folkekirke«, stiftet i 1989 med det formål at skabe »en bekendelsestro kirke, der tilhører Jesus Kristus, og som for at tjene Ham gør sig uafhængig af statens, folkeflertallets og ikke-kirkelige gruppers indflydelse«, jvf. 3Fs offentliggjorte handlingsplan.

Den 30. marts publicerede 3F et brev til biskopperne i anledning af debatten omkring nadverfejring i LM og diskussionen om husmenighedernes forhold til folkekirken. Skrivelsen var formet som en kritik af folkekirkens angiveligt manglende bekendelsestroskab, af dens ledelsesform og menighedsstruktur, af dens mangel på respekt for det almindelige præstedømme, ligesom det hævdedes, at dens gudstjenesteordning var fremmed for mange mennesker. Skulle folkekirken nå folket i en pluralistisk tid, måtte den gribe til alternative menigheder med andre, kollektive ledelsesformer og andre slags ledelsestjenester, hvilket også ville influere på ordinationsproblematikken. Således burde de forskellige typer menigheder have ret til at kalde ledere og tjenere til forkyndelse og sakramentforvaltning, men med bevarelse af fællesskabet med den evangelisk-lutherske kirke.

Vi bemærker FFFs bevidste placering på højrefløj. Kendt er Ole Skjerbæk Madsens optagethed af liturgi og embede. Men vi ser også et klart slægtskab med lavkirkelige tendenser på linje med frikirkeordninger.

Forsøg på en frigørelsesproces fra det gejstlige overopsyn gjorde sig i det hele taget gældende på den kirkelige højrefløj. For eksempel forlød det, at en ren folkekirkelig husmenighed i Aalborg afholdt gudstjenester med nadver og uden medvirken af en ordineret person, samt at sp. Ole Skjerbæk Madsen førte tilsyn med menigheden. (KD 310194). Nu er ordet »tilsyn« vel mangetydigt, men det forekommer i nævnte sammenhæng at indicere en form for myndighed, der ikke er tillagt en udensognspræst. Den 1. sep. kunne KD igen bringe nyt fra samme kant. Nu havde man syslet med tanken om at udnævne tilsynsmænd for præsterne som alternativer til biskopper, der ikke var tillid værdig. Sp. Hans Peter Nohns udtrykte dog forsigtigt problemstillingen: »det er slet ikke givet, at en sådan ordning er sagen i Danmark«.

Indre Mission havde også sine besværlige overvejelser med spørgsmålet om husmenigheder. Men her havde man ifølge egne udsagn slået bremserne i, samtidig med at man med stor langmodighed havde forsøgt at vejlede. (K.Lindhardt Jensen i KD 250494). Men ikke alle følte det sådan. »Indre Mission vil hellere ofre sine egne end synde mod kirkens orden«, skrev cand. theol. Carsten Dalsgaard Hansen. (KD 290394).

Uenig eller enig med LM og karismatiske kredse står det fast, at disse kredses anliggende består i at bringe evangeliet til et sækulariseret folk. Men henvendelsen udadtil er sket på en moderne subkulturs betingelser med underlødig musik, reklamefremstød o.s.v., mens basis samtidig er præget af en dialogfjendtlig indforståethed. Moderniteten er simpelthen ikke seriøst fattet, eller man vil ikke forstå, at ens egen kristendomsform står i fare for at ende i en religiøs paganisme beregnet for et begrænset forum. *Måske* har man heller ikke været opmærksom på, hvor tæt man har været på et kirkeskisma ved sin idelige sætten spørgsmålstegn ved folkekirken.

Universitetsteologien

Lad os prøve at studere modernitetsproblematikken fra en anden synsvinkel, nemlig universitetsteologiens. På de teologiske fakulteter i København og Århus udførtes en påkrævet forskningsindsats, som ikke skal beskrives her. Vi spørger om, hvorledes kristendommen formidles til folket. Og vel var der kendte teologer som Jan Lindhardt og professor Jens Glebe-Møller, der gik i klinch med tiden og syntes at opnå lytten. Men stort set herskede der i offentligheden ret så megen stilhed om universitetsteologien. Sådan har det jo ikke altid været. For år tilbage taltes der om den såkaldte århusteologi med Løgstrup, Lindhardt, Sløk

og Prenter som centralfigurer. Såfremt begrebet århusteologi overhovedet accepteres, må denne retning siges at være levende nok ikke mindst gennem Løgstrups mange disciple. Her skal nævnes tre vigtige bøger og refereres til en følelsesladet debat. Gyldendal genoptrykte Løgstrups berømte og omdiskuterede »Opgør med Kierkegaard« fra 1968. Svend Bjerg, universitetslektor i København, men udgået fra Århus, skrev »Århusteologerne«, Lindhardt og Ringhof, hvor han behandlede »Den store generation i det 20. århundredes danske teologi«. Bogen er en fremstilling af en kulturåben-og kritisk teologi, der trods de fire stores forskellige udgangspunkt var sig bevidst, at den ville kende tidens sprog og filosofi for i et samtidsopgør at kunne fremme kristentroens sag. Ikke at SBs bog er en repristination, men ud fra en placering i den narrative teologi kritiserede og aktualiserede han sine fordums lærere med nænsom hånd. I et interview mente SB, at de fires enorme samling om forkyndelse virkede så fremmed nuomstunder, hvor teologien orienterede sig i alle retninger – »men jeg har fornemmelsen af, at det er ved at samle sig igen« (Nyhedsbrev. Det teologiske Fakultet. Aarhus Universitet. Nr. 2. 1994, s.25). Men hvor stærk er den samling, spørger den teologiske samtidshistoriker.

En ligeledes betydelig bog på markedet var rektor, dr.theol. Ole Jensens »Sårbar usårlighed. Løgstrup og religionens genkomst i filosofien«, Gyldendal. Foruden at være en såre kompetent indføring i Løgstrups tankeverden er bogen et forsøg på at optage en dialog med »senmoderne humanister« (OJs udtryk) ud fra en ajourføring af Løgstrups banebrydende indsats.

Optagetheden af ikke mindst Løgstrup var levende nok. I Kristeligt Dagblad fik diskussionen sit eget præg. Dr.theol. h.c. Rudolph Arendt skrev i maj en noget forbeholden recension af »Opgør med Kierkegaard« med focus på Løgstrup som en slags velfærdsstatens ideolog. Ole Jensen følte, at der ikke ydedes Løgstrup rimelig respekt. Derpå fulgte et ætsende angreb fra dr.theol. Søren Nordentoft, der beskyldte Løgstrup og hans elevflok for ikke at stå i den evangelisk-lutherske tradition, ligesom han mente, at samme personer ikke kunne tænke. Professor Svend Andersen fandt SNs indlæg absurd. Dr. phil. Hans Hauge spurgte, hvem der i 1994 overhovedet repræsenterede en evangelisk-luthersk kristendomsforståelse. Men pastor Søren Krarup jublede i Tidehverv over SNs artikel, for hvad var der dog ikke kommet ud af Løgstrups, Jensens og Andersens ideer: »kulturistisk eftersnak, humanitært pop, ideologisk modebevidsthed« (nr. 7, 1994, s.134). En debat af format som da giganterne K.Olesen Larsen og Løgstrup dystede i 1960.erne nåede man slet ikke at se, selvom gamle skillelinjer blev trukket op.

I juni fik Søren Kierkegaard-forskningen et nyt center på Københavns Universitet under ledelse af pastor N.J.Cappelørn. Måske vil herfra udgå impulser til dansk kirkeliv. Den samme forventning kan stilles til Forum for Teologi og Naturvidenskab, hvor ikke mindst Svend Andersen allerede har opnået lydhørhed i dagens debat.

Men om universitetsteologien overhovedet havde en mulighed for at videregive et budskab til tiden, satte docent, dr.phil. Erik A. Nielsen et stort spørgsmålstejn ved. De akademisk uddannede præster formåede ikke at stå som folkets åndelige vejledere, hildede som de var i en rationalistisk, positivistisk bibeleksegese. I stedet efterlyste EAN en »poetisk teologi«, hvor den hellige skrift opfattedes som et sakramentalt værk, der førte mennesker til frelse, og hvor den troende gennem åndelig tilegnelse blev mere og mere åben over for mysteriet. (EAN: Poetisk teologi. Fønix, 1994, Nr. 1, s.1-33).

Salmebogstillægget og andre tiltag

Den 28 februar udkom »Tillæg til Den Danske Salmebog«. Redaktionen bestod af et udvalg som den daværende km Torben Rechendorff havde nedsat i 1991. De fleste af dets medlemmer havde kun i beskedent omfang gjort sig gældende på hymnologiens felt. Det var som kriteriet for udvælgelsen af udvalgsmedlemmer bestod i, at en så mangestemmig røst i kirken som muligt burde høres, når en ny tids salmeproduktion skulle vurderes. Intentionen med tillægget var naturligvis at finde salmer, der tolkede evangeliet i moderne sprogdragt, og som også teologisk, litterært og praktisk-kirkeligt havde bæredygtig karakter. Og det opdrag var der ingen, som kunne protestere imod. Tilsyneladende forelå der rigeligt med materiale: langt over 2000 salmer sorteredes; ad den vej fandt man frem til 187 salmer og liturgiske sange. Udvalget var splittet i synet på nogle af salmernes egnethed, men de usikre frembringelser kom altså med, og udvalgets formand, Gerhard Pedersen præstereede vel nok årets mest pudsige liturgiske argument: »Fra brugen af Den Danske Salmebog ved vi, at sammen med kernesalmer kan en »svag« salme være med til at berige gudstjenestens helhed«. En høring blandt biskopperne gik imod en [midlertidig] autorisation, oplyste GP. Udvalget selv opfattede tillægget som et forsøg. Derimod var km gået ind for en [midlertidig] autorisation, hvilket dog ikke var sket. (GP: Et nyt salmebogstillæg udkommer. Prf.Bl. 1994/18, s.161-162.)

I forordet til tillægget udtrykte udvalget håb om, at initiativet måtte vække til konstruktiv kritik og være til inspiration for digtere, hvorved der også ville være »taget et vigtigt skridt på vejen mod en ny salmebog

for folkekirken«. Det tør nok siges, at ønsket om kritik blev imødekommet. Stort set fandt kun Lisbeth Smedegaard Andersen, Johannes Johansen og K.L.Aastrup nåde for anmeldernes øjne. Ellers blev tommelfingeren gennemgående vendt nedad.

Jyllandspostens kulturredaktør Hans Andersen skrev: »fornylse er de rastløses frelse« (Jyllandsposten 280294). Forfatteren Poul Borum betegnede produktet som »mere eller mindre hjælpeløs amatørlyrik, skrevet af velmenende præster«. Særlig pastor Hans Anker Jørgensen vakte PBs ironi: »rigtig frisk hippiekristelighed med kastagnetter og vaskebrædt – Fyr en Fed med Jesus« (Ekstrabladet 260294). I KD var cand.theol. Peter Thyssen anmelder. Ifølge ham hjalp disse salmer – stik imod hensigten – ikke nutidsmennesker til en bedre forståelse af kristendommen, modsat var der tale om »en eksklusiv, nypietistisk indforståethed«. Tilmed var tillægget uden sammenhæng med dansk salmetradition trods anvendelse af løsrevne brokker fra gamle salmer. (100494). Sp. Jørgen Kjærgaard betragtede tillægget som »et fortvivlende project, som var afsporet før det blev påbegyndt«. Udvalget havde sat sig imellem to stole, idet man havde villet udgive et tillæg af en vis officiel karakter og med fremdraging af tekster, der ikke tidligere havde være publiceret i danske salmebøger, og dels havde man ønsket at fremlægge en prøvesalmebog, der skulle teste værdien af salmer, der allerede var kendte fra private tillæg. Planen var bare ikke lykkedes. 68 tekster var hentet fra udlandet. 28 salmer havde set dagens lys før 1952. Hertil kom at 71 af 187 numre allerede havde været offentliggjort i tidligere tillæg. Så det var småt med fornyelsen, medens viljen til at favne og eksperimentere var for stor. Endelig forelå den fare, at den nu nedsatte salmebogskommission måtte gøre arbejdet om med udvælgelsen af nye salmer. (JK: En nødvendig misforståelse? Dsk.Kt. 8/94, s.124 – 129). Cand.theol. Dorete Søndergaard satte spørgsmålstejn ved tillæggets udtalte lovsangskarakter, for menneskers kristelige søgen udsprang ikke altid af jubel over livet. (KD 270494). Universitetslektor Lone Fatum ironiserede over det »barnetroens miniunivers, der præger denne salmesamling« (Pol. 190594).

Sammen med salmebogen udkom et meloditillæg, som også fik en ublid medfart. Organist Thomas Viggo Pedersen skrev således, at melodibogen bortset fra enkelte storartede ting pegede ned imod »det letbenede, det dilettantiske, det sjuskede håndværk«. Nogle af melodierne fandt han direkte blasfemiske i deres overfladiskhed. Principielt var der intet at indvende mod brugen af ikke-kirkelig musik, men her forelå en nivellering på ringeste niveau. (KD 110594).

Udvalgets medlemmer, tillæggets digtere og dets fortalere var spagfærdige over for den næsten énstemmigt negative modtagelse. Den

hårdt angrebne Hans Anker Jørgensen tog til orde, omend på en nærmest parodisk facon. HAJ bemærkede et væmmeligt komplot bestående af Tidehverv, Jakob Knudsen-inspiration og tidsånden. Disse kræfter repræsenterede en fløj, der modsat Jesus plæderede for en slags socialdarwinisme, men denne vidste de sammensvorne godt var uspiselig for publikum, hvorfor de – dumt nok – havde kastet sig over tillæggets poetiske form. (KD 040694).

En lidt mere seriøs diskussion fik rektor Niels Thomsen fremprovokeret«. Sådan skal det ikke gøres«, skrev han, og foreslog i stedet et ydmygt ringbind, hvor de nye salmer kunne afprøves i gudstjenesten. (Hymnologiske Meddelelser, no. 2, 1994).

Sp. Henrik Ellegaard Frederiksen, medlem af redaktions-udvalget undrede sig over, at den ellers så frisindede NT optrådte med udemokratiske og snævert teologisk-æstetiske synspunkter. Ungdomsorganisationernes folk ville f.eks. ikke synge de klassiske salmedigtere, hvis de ikke fik nogle af dem så kære sange med i købet. Mennesker var nu engang så forskellige i tro, at der skulle være plads til alle oplevelser og udtryk. (KD 170894).

Poul Dam mente som NT, at tillægget var en materialesamling, men brugte modsat NT ordet *in bono sensu*. »Det væsentlige er, at tillægget giver materiale til gode drøftelser af, hvorfor og hvordan der skal synges salmer«. (KD 180894).

I en duplik beskyldte NT på det nærmeste HEF og PD for holdningsløshed, for vel var pluralismen folkekirkens vilkår, men det gav ikke ret til at undgå spørgsmålet om kvalitet. (KD 240894).

Sp. Holger Lissner indrømmede, at flere af de nye salmer ikke var »mere end pæne«. Men i Den Danske Salmebog kunne han højst finde 20% af fornem poesi. Og de nye salmer skulle altså konkurrere med de resterende 80%(sic). Deres force var samtidighed og aktuel teologi. (HL i Den Danske Diakonissestiftelsesårbog 1993/94, s.10). HL syntes imidlertid at overse, at kritikken fra »de lærde herrer« ikke bare sigtede mod tillæggets beskedne litterære kvalitet, men i nok så høj grad på dets manglende teologiske substans og dets overfladiske nutidsforståelse, akkurat som når en af vores lærdeste herrer, professor Leif Grane mente, at en tandløs kristendommen bredte sig bredt i tillægget. (Prf.Bl. 1994/46, s.934f).

Men hvordan komme videre? Ikke alle følte, at de blanke afvisninger var nok. Således skrev sp. lic.theol. P.Balslev-Clausen en velovervejet og spændende apologi for tillægget. Han fortav ikke svaghederne og kritikken, men understregede samtidig nødvendigheden af, at man for salmesangens overlevelses skyld burde leve med de nye salmer, synge

dem, prøve og forstå og se hvad der kunne bære fremover(PB-C: Syng igen! Fyns Stiftsbog 1994, s.132-145).

Ikke mindst fra kristelige ungdomsorganisationers side har der ligget et pres på præsterne for at få dem til at arrangere gudstjenester på børns og unges betingelser, og præsterne har fra den kant ofte oplevet ringe forståelse for den almindelige gudstjenesteform. Et afvejet indlæg kom fra FDF/FPFs bysekretær, Per Ramsdal. Han indrømmede, at ledere udgået fra FDF/FPF havde meget svært ved at indleve sig i højmessen, hvilket igen fik konsekvenser for de unge og børnene i retning af det negative. Men man måtte indse, at ikke alt havde ret til plads i kirkens rum. (KD 290194).

Vi noterer os også den stadige eksperimenteren med gudstjenestens form og indhold. Her ses bort fra det arbejde, som gennem årene er udført af forskellige kommissioner. Derimod vil søgelyset blive rettet mod fornyelsesforsøg af gudstjeneste-livet iværksatte på et slags privat plan. I mange år udgav Kirkefondet således gudstjenesteforslag, hvoraf de fleste var af en kvalitet, så guderne måtte sig forbarme. Disse forslag fremlagdes iøvrigt i ringbind. Kirkefondskredse og lignende grupperinger arbejder videre i samme spor. I den forbindelse kan nævnes de såkaldte Thomasmesser med aktiv deltagelse af et betragteligt antal stud. theol.er. Thomasmesserne præsenterer tvivlende mennesker for mange liturgiske tilbud på éngang og er tænkt som et »alternativ til overfrakkefællesskabet«, et groft undervurderende udtryk for folkekirkens ordinære gudstjenester. Og Kaj Bollmann polemiserede mod »højmessens monopol og hierarkiske overordning« som et fremmedelement i storbykulturen, hvor man netop er åben over for alt nyt. Derfor anbefalede KB en fragmentarisk mangfoldighed af gudstjenester med den store kontinuerlige gudstjeneste som vision. (Hertil Nyt fra Kirkefondet, 1994, nr. 3 med indlæg af blandt andre KB, provst Per Jensen og stud.theol. Erik Aabjerg Friis). Landssekretær i Kirkefondet, cand. mag. Anne-Mette Gravgaard påstod, at »Kirken i København og sandsynligvis i hele Danmark er...ved at indse paradokset og anakronismen i vores gudstjenestepraksis« (Udsyn, 1994, nr. 4, s.20). Og sp. Karen Marie Mortensen meldte karsk ud: »jeg vil egentlig godt have »det glade budskab« uden, jeg skal i skole først. For det er lige nu, jeg har brug for det« (KMM: Tingbjerggudstjeneste. Gudstjeneste uden kirkelig danselse. Årbog for Københavns Stift 1994, s.100 (s.96-103).

Men hvor langt skulle kirken gå for at imødekomme folks ønsker og behov? Alle præster er enige om, at mennesker skal tjenes gennem for-

kyndelsen. Kravene kan bare forekomme nogle præster for vidtgående med deres manglende fornemmelse af kirkens egentlige funktion. Og her tænker vi ikke på forskellige, velmente moderniseringsforsøg fra de kirkelige cirkler selv. Nej, der findes eksplicit og implicit folkelige fordringer om at folkekirken skal være til ikke på egne betingelser, men på publikums konditioner. Kirkeligt Samfunds formand, provst Finn Riber Jensen advarede derfor imod at tage tidens udfordringer op uden at øse af de kilder, som dansk folkeliv og dansk kirkeliv altid havde øst af. Fornylestiltagene lod sig oftest bestemme af det moderne menneskes meget høje behovsniveau. Men først ad fontes og så gjaldt det at gå ind i sin tid, sådan som Luther havde gjort; just ad den vej var den grundtvigske bevægelse indstillet på fornyelse. (Dsk.Kt 20/94, s.305-306). Det kunne måske lyde som en banalitet, men med kendskab til meget traditionstab inden for megen nutidig kirkelighed, var det måske alligevel ikke en overfladisk advarsel.

De kirkelige retninger

Tidligere tiders grænsedragninger mellem de forskellige kirkelige grupperinger har de senere år været mindre optrukne. Men forskellene er der, som vi allerede har set i blandt andet IMs holdning til LM og i spørgsmålet om husmenigheder.

IM har så stolte traditioner i dansk kirkeliv. Sin egen betydningsfuldhed har man ikke sat under en skæppe. I hvert fald har organisationsapparatet været stort, og bevægelsen har haft personer, som sørgede for, at meninger og meldinger er nået langt ud. Så sent som i 1992 havde IM en skarpt profileret skikkelse i generalsekretær Poul Langagergaard. Efter dennes afgang er IM gået med sagte skridt, er blevet mere irenisk og tilsvarende overset i offentligheden. »Mission på skrump« hed en dækkende overskrift. (KD 110694). Rundtom pegedes der på ledelsens svaghed. C.J.Gräs, tidligere fremtrædende IM-mand, bebrejdede bestyrelsen dens manglende folkelige gennemslagskraft. Finn Riber Jensen så, at toppen ikke havde fodfolket ude i sognene med sig, men var gået for langt til højre, og dermed var der skabt splid. (Smstd.)

Læser man Indre Missions Tidende forbavses man over det beskedne plan, som bladet holdes på i sammenligning med Dansk Kirketidende, Tidehverv og Missionsvennen. Tynde artikler om ungdomsarbejdet. Flade andagter og prædikener. Sjældent indlæg af teologisk kvalitet. Ledere uden slagkraft, men hvor gamle positioner trækkes frem. Også IMs optræden i 1994 som moralens vogter ud fra påstået bibelsk grund-

lag forekom mange at have et noget støvet præg, uagtet foreningen fremdrog nye emner; det gjaldt en polemik mod forsøg på at udforme et ritual for kirkelig velsignelse af samlevende homofile. Initiativet vakte en omfattende debat. Og i et åbent brev af 12. september advarede IM strengt biskopperne imod at acceptere sligt, ligesom biskopperne opfordredes til at gribe ind mod præster, der allerede nu foretog velsignelser af sådanne forhold. (IMT 39/1994).

Biskop Vincent Lind mente, at IM blandede begreber kirkelig velsignelse og et ægteskabslignende ritual sammen, hvor velsignelsen iflg. VL var i sin orden, medens det andet spørgsmål var uafklaret. (KD 150994).

Georg Geil, der ofte tages til indtægt af højrefløjen, var mere forbeholden end VL. GG frygtede, at en bryllupslignende handling for registrerede par ligefrem kunne medføre »kulturskred«, idet mennesker kunne præges til en holdning, som ikke var i overensstemmelse med »deres skabelsesmønster« og bestyrkes deri gennem en slags kirkelig accept. (Ekstrabladet 131294).

Menighedsfakultetets lærerråd udtalte, at VL fordrejede ordene om syndernes forladelse, som om det var en pligt for en præst at tilsige dem til mennesker, som agtede at leve i et forhold, der af skriften klart stempledtes som synd. (KD 220994).

I Dansk Kirketidende skrev Lars Holm, at IM nok engang gik fejl i sit bibelsyn, var fordømmende, og desuden var med til at fremme tidens overseksualisering ved sin optagethed af andre menneskers privatliv. (19/94, s.3).

Et væsentligt emne har IMs formand dog taget op gennem en påpeging af nødvendigheden af frihedslovgivning og mindretalsbeskyttelse i folkekirken. Hans råben vagt i gevær hang sammen med det faktum, at teologer af »bibeltroende« observans vitterlig har besvær ved at få embede på grund af indstillingen hos flertallet i mange menighedsråd, hvor man f.eks. ikke ønsker at have præster, der nægter at vie fraskilte. »Opfattelsen af menighedsrådet som blot et demokratisk organ er nok den alvorligste trussel mod folkekirken. Og så er den oven i købet løgn« (Hertil K. Lindhardt Jensens formandsberetning refereret og citeret i IMT, 1994, no. 25, citatet s.4). IMs formand rettede en appel til biskopperne om at varetage deres betydningsfulde embede som rette tilsynsmænd, for »Sviger biskoppen, åbnes døren for vranglære, overgreb og kirkeligt forfald« (KLJ, IMT, 1994, no. 1, s.2). I denne udtalelse lå vel et ønske om biskoppen som værn mod menighedsdemokratiet.

Mange skulderklap fik IM ikke af omgivelserne. Men et par undtagelser skal nævnes. Kjeld Holm, som IM bakkede op ved bispevalget i

Århus, følte, at IM stadig havde en betydning i folkekirken, ligesom han på linje med IMs formand så det rimelige i, at IM-mindretal i menighedsrådene kunne få deres egen præst. »Hvis det er sådan, at man hele tiden kører missionsfolkene over, så tvinger man dem jo også ud i isolation« (KD 110694). IMTs redaktør takkede KH, men tilføjede, at problemet ikke blot skyldtes en påtvungen isolering, men at folk mødte en forkyndelse, der på grund af manglende respekt for bibel og beken-delse skabte konflikt og bevirkede manglende samhørighedsfølelse i sognene. (IMT, 1994, no. 26, s.2). I et interview i IMT fremhævede km A.O.Andersen de frie, kirkelige organisationers uundværlighed i folkekirken, idet »den officielle folkekirke« ikke var ene om at repræsentere »folkekirkebegrebet«; der eksisterede naturlige begrænsninger, som statsmagten pålagde apparatet med hensyn til diakonal og missioneren-de aktivitet. (1994, no. 24, s.12-14).

Et noget andet syn på kirkens opgave formulerede provst Ole Rydal: »Den evangelisk-lutherske kirke har vi for prædikenens skyld. Ikke for *noget andets skyld*«. Konkret talte OR om sorggrupper: »i den evange-lisk-lutherske folkekirke er det simpelthen svindel og svineri« (Tideherv, 1994, nr. 4, s.68).

Som det fremgår af citatet var den bidske tone bevaret i Tideherv, li-gesom megalomanien fortsat blomstrede, se f.eks. Søren Krarup: »Ti-deherv – det væsentligste blad i dansk åndsliv i det 20 århundrede« (Frihedsbrevet, 1994, nr. 1, s.3). Meget nyt bragte Tideherv ikke i årets debat.

I 1993 havde frimenighedspræsten i Ryslinge Torben Bramming ud-sendt en lille bog om »Tidehvervs historie«, forlaget ANIS. Nok så in-teressant som bogen var modtagelsen i kirkelige kredse. I Tideherv an-klagede Monica Papazu TR for slet ikke at have begrebet det særlige ved Tideherv, nemlig protesten og sandhedens voldsomme lidenskab, der for mennesket gør det muligt i troen at trodse verden. (1994, nr. 1, s.9).

I IMT opfordrede sp. Kurt. E. Larsen Tideherv til at indse, at selv Søren Kierkegaard kunne have taget afgørende fejl, og at Tideherv ikke ejede patent på at tage talen om Gud alvorligt; at den sande kirke ikke opstod i 1926 med Tidehvervs første nummer, og at man til sta-dighed for at komme videre måtte besinde sig på Guds ord. (Nr. 1, s.14).

I Dsk.Kt. efterlyste Leif Grane en ny og bedre bog som nødvendig på grund af Tidehvervs ubestridelige betydning for at identificere Tide-

hverv med Søren Krarup, akkurat som mange yngre teologer gjorde, var at komme for let om Tidehverv. (3/94, s.47-52).

Men Søren Krarup kunne dog ophidse sindene så meget, at han nærmest blev lyst i band af pastor Hans Anker Jørgensen: »Vi må gøre op med Søren Krarup-ideologien, der ikke er kristendom, fordi den forkaster Jesu forkyndelse og virksomhed« (HAJ: Fjern den sorte præstekjole. Årbog for Københavns Stift 1994, s.75(s.74-82)).

Var IM på retræten i 1994 og Tidehverv i hvert fald ikke i offensiven, kan det samme ikke siges om den grundtvigske fløj. Nok kan det være sin sag at sige hvad det grundtvigske syn indeholder idag i skematisk form, for rammerne er vide. Men at mange føler at have deres ståsted i den lejr er evident. Begrundelsen for at være netop dér er ofte trangen til frihed i kirken, samtidig med at man ønsker at være den danske tradition tro med Luther og Grundtvig som kirkefædre. Grundtvigianismen synes ikke stivnet, så den lever på fordums bedrifter. Den evner at være debatskabende og gøre sig gældende kirkeligt, med et vågent blik for, hvad der sker i folkeliv, skole og på Christiansborg. I Dsk.Kt. har man p.t. det mest læseværdige, kirkelige tidsskrift. Uden ligefrem at kunne kaldes en vækkelse i gammel forstand fremstår grundtvigianismen som en vidtfavnende, folkelig bevægelse; vel også fordi den optræder åbent og utraditionelt over for nye tanker. Sådan forekom situationen i 1994. Således beskæftigede sp. Erik Balslev-Clausen og universitetslektor Inge Lise Pedersen sig med folkekirkens situation i storbyen, og begge påpegede nødvendigheden af en rimeligere udnyttelse af de præstelige ressourcer ved i højere grad end tidligere at satse på den enkelte præst særlige evner netop i et bysamfund, hvor strukturen var gået i opløsning. Begge plæderede varmt for lokalt samarbejde mellem kirke og skole. ILP pegede på forskellige sorter »specialpræster« og opfordrede til konstruktiv selvbesindelse, dog ikke fordi man var »inficeret af kirkefondsteologi«. EB-C kommenterede overvejelser af Københavns biskop som »af en sådan karakter, at de kalder på positiv medtænken også fra Kirkeligt Samfunds og i det hele taget fra grundtvigsk side« (Dsk. Kt. 2/94, s.29-35 og 6/94, s.95-98).

Folkeoplysningen har altid været en hjertesag for de grundtvigske. I et dobbeltnummer af Dsk.Kt. 14 og 15/94 tog man emnet dåbsoplæring frem. Skribenterne hilste forskelligartede, pædagogiske initiativer velkommen, men understregede samtidig hjemmenes ansvar frem for det institutionelle. Retfærdigvis må det dog siges, at det pædagogiske anliggende lå andre gode kræfter tæt på sinde, her skal blot peges på Folkekirkens Pædagogiske Institut i Løgumkloster.

Menighedsrådsloven

Den 24. maj vedtog folkettinget km.A.O.Andersens lovforslag nr. L 140: Forslag til lov om menighedsråd og lovforslag nr. L 141: Forslag til lov om ændring af lov om valg til menighedsråd. Initiativtager til loven var i sin tid Torben Rechendorff.

Venstre og Kristeligt Folkeparti undlod at stemme. (Fejlagtigt i Folketingstidende sp. 11698, hvorefter KRF skulle have stemt for loven).

Inden vedtagelsen var der i politiske kredse og kirkelige sammenhænge løbet en til tider affektfuld debat, hvor kirkesynet som sådan spillede en væsentlig rolle; netop det aspekt vil vi søge at indkredse. I det følgende betragtes de mest omdiskuterede paragraffer og bemærkningerne til forslaget. (Findes i Menighedsrådenes Blad, 1994, februar, nr. 2, s.4-9 og s. 10-11 + 28-32). Dernæst refereres nogle politikerindlæg, menighedsrådenes røst lyttes der til, endelig ser vi på en diskussion om betimeligheden af en formålsparagraf for menighedsrådsarbejdet.

I de »almindelige bemærkninger« til forslaget hed det, at den lave stemmeprocent på 16% ved menighedsrådsvalget i 1992 havde aktualiseret behovet for en ny lov. Et hovedsigte bestod i gennem større åbenhed omkring menighedsrådene at »medvirke til at fjerne den ligegyldighed der præger mange danskeres forhold til folkekirken«. Altså efter intentionen en positiv formålssætten, udsprunget af fornemmelsen for sækulariseringens bredde i folket. Men at der bag fremsættelsen af loven eksisterede et folkeligt ønske eller et krav fra menighedsråd og præstestand ville være en lidt letsindig påstand.

Oprindelig havde det været kms hensigt at ophæve de gejstliges stemmeret, men den ide blev opgivet på grund af udbredt modstand, og resultatet blev, at præsterne bare ikke længere kunne stemme i nogle mindre væsentlige sager.

En indædt drøftelse gjaldt reglen om, at menighedsrådsmøderne skulle være åbne. Endvidere var der forslag om, at hemmelig afstemning ikke måtte finde sted.

Ved førstebehandlingen i folkettinget stillede tidligere km. Tove Lindbo Larsen sig velvilligt, men hun havde gerne set præsternes stemmeret ophævet. Eva Møller (KF) fandt, at lovforslaget ville medvirke til en god forbindelse mellem folkekirken og dens medlemmer. Birthe Rønn Hornbech (V) undrede sig over, at km ville gennemtvinge en form for rådsmøder, som var ubekvem for de små sogne; åbne menighedsrådsmøder var ingen garanti for demokrati; forslaget var »et skridt på vejen mod at fremme kirkens karakter af et bureaukratisk forvaltningsorgan eller et forsøg på at svække kirkens selvforståelse som be-

kendelseskirke«. SFs Hanne Thanning Jacobsen var usikker på hvilket kirkesyn, der bar forslaget, og om man ikke via det nærmede sig en statsstyret kirke. I lighed med Vs ordfører plæderede HTJ for »menighedsrådet som et folkeligt organ og ikke et forvaltningsorgan«. KRF gik her ved førstebehandlingen ind for forslaget. Km understregede, at regeringen ønskede en så bred tilslutning som muligt omkring den folkekirkelige lovgivning; han afviste kategorisk mistanken om bureaukratiske, centralistiske, statskirkelige tendenser. (Folketingstidende 190194 s.5152-5178).

Ifølge KD krævede Birthe Rønn Hornbech en udsættelse af lovgivningen (et krav på linje med flere, andre henvendelser). BRH vurderede kms initiativ som i bedste fald unødvendigt, i værste fald som en konvertering af folkekirken til et forvaltningsvæsen. A.O.Andersen fornemmede, at BRH så ikke-eksisterende spøgelse, fordi hun var påvirket af tidehvervske synspunkter. (120494). BRH replicerede, at km og folketingets flertal overhovedet ikke i alvor ville høre på de talrige betæneligheder, som kirkelige og folkelige kredse havde fremført. (KD 140494).

Med en snarlig folketingsvedtagelse for øje fandt Lars Holm lovens gennemførelse som et udtryk for en fantastisk bureaukratisk arrogance, når man holdt sig den enorme folkelige opposition for øje. (Dsk.Kt. 10/94, s.3). Mere behersket var hans medredaktør Verner Bruhn, som fandt ordene ufolkelig o.s.v. »næsten for store, efter at kravene til offentliggørelse af dagsorden og afholdelse af de omdiskuterede åbne møder var skåret ned til et minimum. (Smstd. 13/94, s.203). I samme bladnummer udtrykte Jørgen Stenbæk en fornemmelse af, at de førende kirkelige grupperinger var blevet løbet over ende af lovgivningsmagten, og han efterlyste lige så markante kirkepolitiske holdninger til folkekirkereordningen, som omkring århundredeskiftet var blevet ført i marken af blandt andre Henry Ussing og Morten Pontoppidan; dog mente JS, at Kirkeligt Samfund havde nogen fornemmelse for situationen. (S.209).

Landsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer gav naturligt nok sit besyv med i sagen. I januar kommenterede bestyrelsen kms forslag stort set kritisk, idet man følte, at forventningerne om at måtte tage hånd om rådenes egne sager ikke var tilstrækkeligt tilgodeset. (Mr.Bl. 1994, nr. 3, s.6).

I et møde med folketingets kirkeudvalg foreslog foreningen med begrænset bifald, at lovforslaget blev taget af bordet og arbejdet igennem på en anden og bedre led. (Smstd. 1994, nr. 5, s.13).

På foreningens årsmøde i juni gennemgik formanden Flemming

Kramp den vedtagne lov, som han hævdede, at foreningen havde sat gode fingeraftryk på i dens endelige udformning. Men så mente FK ellers, at den nye lov ikke ville få nogen lang levetid. Men man måtte nu engang leve med den. Utilfredshed udtrykte FK med, at en hel del råd forventelig ville blive mindre lovoverholdende på grund af det øgede regelsæt og det tiltagende bureaukrati. Især var han knotten over, at de lovlydige menighedsråd blev endnu mere bebyrdede, medens de råd der fortsatte hidtidig praksis sandsynligvis undgik påtale, hvilket ikke som antydte af nogle betød, at han billigede ulovligheder. A.O.Andersen talte på samme møde. Km understregede blandt andet, at reglerne skulle tjene til afgrænsning af ansvarsområderne og at det var naturligt, at stiftsøvrighederne fik tillagt tilsynskompetence. I øvrigt pegede km på, at rådernes ansvarsgebet var fikseret for eksempel gennem økonomiloven. (Mr.Bl. 1994, nr. 7/8 med udførlige referater af årsmødet).

Verner Bruhn fandt Flemming Kramps formuleringer noget letsindige, når han antydte, at det var op til menighedsrådene selv, om de ville rette sig efter den nye lov. »Civil ulydighed kan være nødvendig, men det kræver unægtelig en større sag« (Dsk.Kt. 13/94, s.203).

I forbindelse med debatten om menighedsrådsloven opstod en interessant debat om betimeligheden af en formålsparagraf for menighedsrådene. Igen syntes det at være Kirkeligt Samfund, der tog tæten i debatten.

Under førstebehandlingen i folketinget af loven formulerede Hanne Thanning Jacobsen et ønske om, at lovens første paragraf indeholdt en formulering af rådernes opgaver og formål. (Folketingstidende sp. 5162). Det optog Kirkeligt Samfund som en god ide. Og man kunne læse følgende forslag: »Den evangelisk-lutherske kirke i Danmark organiseres som folkekirke i sognemenigheder. Ansvar for sognemenighedernes kirkelige og administrative funktioner påhviler det af sognemenigheden valgte menighedsråd og de(n) af menigheden kaldede præst(er) i fællesskab. Det påhviler menighedsrådet i samarbejde med sognets præst(er) at skabe gode vilkår for menighedens liv og vækst« (Dsk.Kt. 4/94, s.59). Med dette forslag skulle kirkesynet være fastslået, idet man betonedede det almindelige præstedømme, ligesom rådsmedlemmernes arbejdsgrundlag præciseredes derhen, at den sognemæssige sammenhæng var forudsætningen for arbejdet. Endvidere ville man så kunne undlade menighedsrådsløftet i kms forslag.

Oplægget vakte nogen modsigelse. Der blev spurgt, hvordan den foreslåede struktur ville kunne give plads til det mellemkirkelige råd og til stiftspræster. Åbenbart ville Kirkeligt Samfund have sit kirkesyn fik-

seret i loven, men så gik man videre end at tale om formålsparagraf og menighedsrådsløfte. Mon den grundtvigske fløj nu ønskede, at menighedsrådsloven skulle gælde som en kirkeforfatning?(KD 030394). Verner Bruhn præciserede, at menighedsrådsløftet netop ikke besad juridisk karakter, og at en lovparagraf var helt anderledes forpligtende. Fra Kirkeligt Samfunds side var man ikke ude på at spænde ben for et mellemkirkeligt råd eller for præster med særlige forpligtelser. Spørgsmålet om kirkeforfatning fandt VB ret så uklart. (Dsk.Kt. 5/94, s.75).

Jørgen Stenbæk skrev, at Kirkeligt Samfunds forslag om en formålsparagraf var i god overensstemmelse med gældende kirkelig lovgivning. (Dsk.Kt. 13/94, s.209). Men menighedsrådsløftet mente JS ikke burde afskaffes, da det handlede om troskaben mod den danske folkekirke og dens bekendelsesgrundlag. (Mr.Bl. nr. 2, 1994, s.6-7). Kms departementschef Preben Espersen argumenterede for løftet: en appel til samvittigheden havde større motivation end juridiske formuleringer. (Nyt fra Kirkefondet, nr. 1994, s.6-7).

Fra Kirkefondets side luftede man ikke overvældende interesse for Kirkeligt Samfunds tanker, men satte en tyk streg under løftet, således skrev Kaj Bollmann, at det skulle bevares »*som det enkelte medlems personlige vedkendelse af troskaben mod bekendelsen og ansvaret for menighedens vækst*« (KB: Kirkefondet og formålsparagraffen. Dsk.Kt. 13/94, s.256 – 258, citat, s.256). Man noterer sig KBs vægtlæggen på den enkeltes personlige ansvar og den kendte kirkefondske holden sig til »menighedens liv og vækst«; selvom KB var opmærksom på det upræcise i den sidste formulering, skinner kirkefondets nypietistiske aktivisme igennem.

Nu kom Kirkeligt Samfunds forslag ikke med i loven, hvad Flemming Kramp fandt helt naturligt, men som mange andre opfattede han debatten som givende, og han så med sympati på en eventuel nedsættelse af en ministeriel arbejdsgruppe, der kunne behandle problemsættet. (Mr.Bl. 1994 nr. 7/9, s. 7).

På Kirkelig Samfunds årsmøde genoptog Finn Riber Jensen debatten og begrundede forslaget med, at folketingets medlemmer ikke nær alle var klar over, at en evangelisk-luthersk kirke også lovgivningsmæssigt skulle betragtes ud fra andre vinkler end dem, hvorfra man anskuede en demokratisk forsamlings funktion. Ej heller fandt FRJ tilstrækkelig forståelse i km for, at lovgivningen skulle påvirkes af *både* juridiske og teologiske aspekter. (Dsk.Kt. 20/94, s.307-308).

Mellemkirkeligt arbejde og økumenisk virksomhed

I 1989 havde folketetinget vedtaget kms lovforslag L 131 »forslag til lov om ændring af folkekirkens økonomi«, i populær tale loven om mellemkirkeligt arbejde. Forinden havde man oplevet en intens teologisk og kirkelig debat med kendte tidehvervsfolk og grundtvigianere som angrebsfalanks. Samtidig med vedtagelsen havde folketetinget besluttet, at den mellemkirkelige struktur var af forsøgsmæssig karakter, og at der i 1994/95 skulle fremsættes forslag om revision af loven. Beslutningen effektueredes i januar 1994 med 1. behandling i folketingssalen af lovforslag L142: Lov om ændring af lov om folkekirkens økonomi og lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde. Kun Venstre stemte imod. Der herskede ikke den helt store enighed i kirkelige kredse om værdien af dette skridt. Det mellemkirkelige råds formand, fhv. minister Britta Schall Holberg udtrykte både lettelse over, at sagen blev gennemført, idet hun erkendte, at det hele kunne være gået skævt på grund af modstanden imod en officiel strukturering af det mellemkirkelige arbejde. (Nyt fra Det mellemkirkelige Råd, 1994, nr. 2).

Tideherv stod fast på sin afvisende holdning, men i de grundtvigske standpunkter syntes der at være en glidning. Med overskriften »Det mellemkirkelige på godt og ondt!« gjorde Finn Riber Jensen situationen op. FRJ bemærkede, at man fra grundtvigsk hold side stedse havde afvist, hvad man måtte anse for at være centralistiske og kirkepolitiske initiativer. Men nu viste det sig, at man havde undgået de »væreste økumeniske udskejelser«, ikke mindst takket været grundtvigsk indflydelse, desuden var nødvendigheden af på frivilligt grundlag at udbygge de mellemfolkkelige relationer større end for få år siden. (Dsk.Kt. 1/94, s.4-5).

En anden fremtrædende grundtvigsk skikkelse, sp. Agnete Brink, medlem af Det mellemkirkelige Råd i dets første periode, så fordele ved det mellemkirkelige arbejde i retning af en større kirkelig selvforståelse, men navnlig hæftede hun sig ved visse økumeniske kræfter, som også i det mellemkirkelige arbejde »meget gerne gav Helligånden en endog yderst konkret og bastant hjælp til etablering af kirkens enhed«. Endvidere pegede hun på den ængstelse, der havde været for at Det mellemkirkelige Råd skulle antage en synodal karakter. Dog havde rådet ikke overksredet sin kompetence i så henseende. AB konstaterede, at der i megen ekklesiologi på det mellemkirkelige område forelå divergenser til et luthersk kirkesyn i retning af politisk synliggørelse og en slem forglemmelse af, at vi er både retfærdige og syndere. (KD 040394).

Iøvrigt stod den grundtvigske fløj ikke samlet i synet på det mellemkirkelige. En langvarig debat opstod på Fyn med sp.Yrsa Ludvigsen, Oure, og Britta Schall Holberg som hovedaktører. Forløbet blev ivrigt refereret og kommenteret i en række aviser og tidsskrifter. Og Fyn var faktisk det stift, hvor linjerne blev trukket tydeligst op i den folkelige debat.

I adskillige indlæg udtrykte YL en stærkt kritisk holdning til det organiserede, mellemkirkelige arbejde. Folk i sognene skulle have ret til selvstændigt at tage stilling, når det gjaldt mellemkirkelig aktivitet, som kunne være udmærket, men ikke når kirken skulle optræde som en slags politisk problemløser. (Morgenposten 200294). Og så fandt YL det bemærkelsesværdigt, at vendingen om at der ikke måtte politiseres på folkekirkens vegne var strøget i BSHs« »Listen for frit mellemkirkeligt samarbejde« (smstd. 090294). »Jeg ser et faresignal i de aktive kræfter, der arbejder på at gøre kirken mere synlig og magtfuld«.(YL i Fyns Amts Avis 040294). Men BSH fremhævede, at hendes liste tilstræbte, at folkekirken overhovedet ikke blandede sig i det politiske. Men man ønskede kontakt med andre lutherske kirker, og ville støtte flygtninge, der nu var blevet sognebeboere. (smstd. 030294). Om det første mellemkirkelige råd skrev BSH, at virket ikke måtte antage synodal karakter, men skulle vokse op nedenfra. (KD 030294). Men YL havde ikke megen tillid til BSHs udtalelser om vækst nedefra, når hun gik ind for loven med hele dens overordnede styring af det mellemkirkelige arbejde. (Fyns Amts Avis 010294).

Resultatet af valget til det mellemkirkelige stiftsudvalg i Fyens stift blev, at de to grundtvigske lister fik hver lige mange mandater med YL og BSH som absolutte stemmeslugere.

Særlig heftig blev debatten på landsplan, fordi lovforslaget kom til behandling midt i valgproceduren med de nye stiftsudvalg og det mellemkirkelige råd. Helt klart var der sket en procedurefejl, idet loven skulle til behandling i tinget 94/95, men rådet skulle vælges i foråret 94. Km tog derfor det skridt at fremskynde lovforslaget, men ikke så betids at tredje behandling kunne være afsluttet før valget afholdelse, hvilket faktisk betød, at udvalg og råd ville sidde på lånt tid. (Hertil bl.a. Britta Schall Holbergs instruktive indlæg i KD 110594).

Biskop Johannes Johansen gjorde tidligt indsigelse mod forløbet i lovgivningsarbejdet. Han var utilfreds med, at de mellemkirkelige aktiviteter kunne budgetsættes af menighedsrådene, der så overlod pengene til de mellem kirkelige stiftsudvalg, til ikke ikke ringe ulemage for stiftsøvrighederne. Især harcellerede JJ over, at km havde udsendt et cirkulære, der fikserede valg til stiftsudvalgene, inden loven var færdig-

behandlet i folketinget. Dermed cementerede man en permanent mellemkirkelighed og havde afskåret en folkelig debat. (KD 150194).

Under folketingsdebatten optrådte Birthe Rønn Hornbech på linje med JJ og fornemmede en stigende bureaukratisering af kirken, ligesom hun frygtede synodale tendenser. BRH fastslog, at folketinget alene er folkekirkens synode; endelig nævnte også hun, at det mellemkirkelige arbejde måtte have frivillighedens karakter. (Folketingstidende sp. 51-82 og sp. 5183).

A.O.Andersen bestred JJs synspunkter. Hvad enten ordningen blev vedvarende eller ej, skulle der vælges nye stiftsudvalg og et nyt mellemkirkeligt råd. AOA henholdt sig til, at han ved høringer og i folketinget mestendels havde modtaget positive reaktioner på de bestående forsøgsordninger. (KD 220194).

J.J. betvivlede påstanden om bred opbakning for lovforslaget og betegnede kms fremgangsmåde som nærmest uhæderlig, når han åbenbart betragtede lovrevisionen som en ren formalitet. (KD 280194).

Efter valgene til stiftsudvalgene konstituerede Det mellemkirkelige Råd sig med Britta Schall Holberg som formand (genvalg) og sp.Anders Gadegaard som næstformand (nyvalg).

Efter vedtagelsen af lovene om bispevalg, menighedsråd og det mellemkirkelige arbejde var der stille fra kms side. Ved regeringsomdannelsen efter folketingsvalget i september afløstes A.O.Andersen af den politiske veteran, indenrigsminister Birthe Weiss. Statsministerens skridt vakte bekymring hos blandt andre Torben Rechendorff, Flemming Kramp og Kresten Drejergaard. Uroen gik på en frygt for, at de kirkelige anliggender ville blive parallelliseret med den kommunale struktur, når indenrigsministeriets chef samtidig stod i spidsen for kirkens ministerium. (KD 280994). BW afviste de bekymrede med, at hun betragtede det kirkeministerielle arbejde som alt for betydningsfuldt til, at det skulle underprioriteres i forholdet til det indenrigsministerielle virke. (KD 290994).

Under gennemgangen af biskoppernes status og funktion i folkekirken beskæftigede vi os med den såkaldte Porvoo-erklæring. Dette dokument må placeres på linje med de første, nyere økumeniske bevægelses forsøg på at skabe kirkelig enhed. Hvor stor interesse der er i kirkefolket for dette anliggende, er vanskeligt at vægte. Mere profileret og bredt debatskabende har været økumeniske kræfters beskæftigen sig med politiske og social-etiske problemer. Fra mange sider er de økumeniske bstræbelser i så henseende blev anklaget for at have en klart politiserende tendens. Generalsekretær i Det Økumeniske Fællesråd Jørgen Thomsen hørte til dem, der afviste kritiken, men »evangeliet har social-

etiske dimensioner og politiske konsekvenser» (KD 220494). I et af-skedsinterview fremsatte JT nogle afklarende udtalelser om det økumeniske arbejde: Kirken skulle synligt realisere, hvad forkyndelsen målsatte. Følgelig hørte opgaver som diakoni, mission, økonomi og fredsaktivitet med til den økumeniske foretagsomhed. (KD 131094).

Foretagender som Det Danske Missionsselskab, Folkekirkens Nødhjælp indtog i lighed med de økumeniske kræfter også en klar position med en stærk optagethed af de fattige dele af verden ikke sjældent i forbindelse med en fordømmelse af Vesten. »Hvis ikke DMS som missionsselskab er med til at arbejde på afviklingen af gældskrisen i Afrika, aflægger vi falsk vidnesbyrd om Gud« (Pastor Anne Slinger i En Hel Verden, DMS, 1994, nr. 3). Og pastor Ellen Christensen skrev i samme nummer: »Vi er en del af det verdenssamfund, der skaber økonomisk kriminalitet«.

Generalsekretær Chr. Balslev-Olsen, Folkekirkens Nødhjælp oplyste, at menneskerettighedsproblematikken kom mere og mere ind i nødhjælpsarbejdet, f.eks. beskæftigede man sig med befolkningers rettigheder i forbindelse med jordtildeling, ligesom man gik ind for at fremme demokratiseringen i den tredje verden. CB-O nævnte også, hvorledes nødhjælpen havde samarbejdet med SWAPO og ANC i Afrika i bistand for flygtninge. (CB-O: Det er i mødet mellem mennesker, at noget sker. Århus Stiftsbog 1994, s.53ff (s.49-56)).

At den danske kirke trængte til en horisontudvidelse netop i disse folkevandringstider, var der liden uenighed om; i tidsskrifter og bøger blev dette problemkompleks taget op på en spændende og udfordrende og mangeartet måde. Her er opstået en ny form for folkelig og religiøs debat, som vi sikkert vil komme til at høre meget mere til. Og at vandene også her skilles er tydeligt, når man ved, at der findes præster, som står Den Danske Forening nær, medens andre kirkefolk har deltaget i solidaritetsarbejde i den tredje verden.

Ikke mindst Islam i Danmark synes at optage den folkelige bevidsthed. Fra kirkelig side har man været opmærksom på fænomenet og der er skrevet lødige, informative bøger, ligesom tidsskrifter som Korshærsbladet, IMT og Tidehverv blandt andre har arbejdet med den nye problematik. Hertil kommer diakonale organisationers virke blandt flygtninge og indvandrere. Glemmes bør ikke YM-selskabernes indsats for og oplysning gennem generationer om den ikke-kristne del af verden.